

purtate de Octavian au dus nu numai la cucerirea părții de nord a coastei Adriaticii, ci și a *Hinterlandului* ei pînă la râul Sava. Tot așa, din examenul terminologiei folosite în textele istorice și geografice ale vremii, pare să rezulte că autorii respectivi făceau o deosebire hotărâtă între Pannonia și Dalmația, ceea ce exclude posibilitatea ca Suetoniu, de pildă, vorbind de *Pannonicum bellum*, să fi avut în vedere lupte purtate exclusiv împotriva triburilor de la nord de Sava (*Tib.*, 9; cf. *Vell.*, II 96, 2).

Cum am notat, în treacăt, trei note din volum privesc probleme străine de istoria veche a ținuturilor iugoslave, și anume: *In hoc signo vinces*, Atentatul împotriva lui Hadrian, Oda lui Horațiu III 13. În prima, autorul apără punctul de vedere că nici relatarea lui Eusebiu, nici aceea a lui Lactantius nu inspiră încredere în istoricitatea „viziunii” lui Constantin înainte de bătălia de la *Saxa rubra*; în cea de-a doua, examinînd izvoarele privitoare la faimosul „complot al consulari-

lor”, se oprește la concluzia că mărturia lui Polemon nu dovedește că victimele lui Hadrian au plănuit într-adevăr suprimarea împăratului; în sfîrșit, în legătură cu oda III 13, respinge ipoteza după care numele izvorului *Bandusia* ar fi de origine illyrică, ori de pus în legătură cu divinitatea illyrică *Bindus*, adorată în preajma izvorului Privilica, lângă Bihač.

Inegale ca întindere și chiar ca valoare probantă, studiile din volumul pe care-l semnalez (mai ales cele privitoare la trecutul Iugoslaviei) reprezintă contribuții bine venite la elucidarea unei serii de probleme de geografie istorică a Peninsulei Balcanice în primele veacuri ale erei noastre. Trebuie deci lăudată inițiativa celor ce și-au luat sarcina să le editeze, independent de intenția de a omagia pe această cale memoria unui învățat a cărui lungă strădanie în cîmpul istoriei antice se cuvine salutată cu respect.

D. M. Pippidi

HERACLÉE, I. Éditions du Musée National de Bitolia, 1961, 64 p. în 16°, 40 pl.

Cu broșura pe care o semnalez, Muzeul Național din Bitolia începe o serie de publicații consacrate cercetărilor pe locul unuia din centrele importante ale Macedoniei romane, Herakleea din ținutul Lynkestilor: *Ἡράκλεια ἢ ἐπὶ τοῦ Ἀΰγκου* sau *Ἡράκλεια πρὸς Ἀΰγκον*. Lucrarea cuprinde trei părți redactate de autori diferiți și închinată, respectiv, istoricului așezării de la întemeiere pînă la sfîrșitul antichității, descoperirilor arheologice din campaniile 1936–1938, în sfîrșit, unui catalog al fragmentelor sculpturale și epigrafice adăpostite în muzeul reorganizat în 1950.

Primul capitol: *Héraclée des Lyncestes à la lumière des textes littéraires et épigraphiques et écrits* de Fanoula Papazoglu (p. 7–33).

Autoarea lucrării *Makedonski gradovi u rimsko vreme* (Skopje, 1957), excelentă cunosătoare a istoriei orașelor macedonene în perioada romană, a schițat cu mînă sigură dezvoltarea Herakleei din secolul al IV-lea î.e.n. pînă în secolul al VI-lea e.n., pe baza mărturiilor literare și epigrafice, — unele dinlotdeauna cunoscute, altele ieșite la iveală în cursul cercetărilor recente. Cum era de așteptat, istoria așezării e tratată în cadrul istoriei Macedoniei întregi, înainte și după cucerirea romană, sub cele mai variate raporturi și în măsura îngăduită de izvoare. În privința datei de întemeiere, autoarea se raliază părerii după care prima cuvîntare a lui Demosthene împotriva lui Filip al II-lea (349) ar constitui un *terminus ante quem*

pentru clitoria regelui macedonean. Dar mai importantă decât precizia cronologică, anevoie de atins, e împrejurarea subliniată cu vigoare că — macedoneană din punct de vedere etnic și politic — Herakleea avea să rămână pînă la sfîrșitul existenței ei o $\pi\lambda\epsilon\iota\varsigma$ greacă prin limbă și civilizație. În această privință, stăpînirea romană n-a adus cu ea nici o schimbare notabilă, pînă într-atît că o inscripție funerară latină din epoca imperială e scrisă cu litere grecești: $\text{Εὐρώπη λειβέρετα Μνηκοῦ... ἀνώρομ οὐεῖνεντι}$!

Sub imperiul timpuriu, Herakleea pare să fi fost centrul unui $\kappa\omicron\iota\nu\upsilon\nu$ al lynkestilor, organizație administrativă largă, cuprinzînd mai multe orașe și sate dotate cu autonomie locală. Rodnicia teritoriului înconjurător și avantajele decurgînd din vecinătatea importantei artere de comunicații care a fost Via Egnatia explică prosperitatea orașului în primele secole ale erei noastre. Celățenii romani veniți să se stabilească în el, și chiar grecii romanizați par să fi fost numeroși, măcar că pînă în acest moment nici un document nu menționează un *conuentus* sau vreo altă formă de organizare specială. Instiluțiile moștenite din vremea macedoneană rămîn mai departe în vigoare, iar inscripțiile continuă să menționeze, pe lângă Sfat și Adunare, o seamă de magistrați întîlniți și în alte orașe cîrmuite după modelul grec: *agoranomi, tamiai, politarchi și gimnasiarchi*.

După triumful creștinismului, Herakleea devine scaun episcopal. În 347, un *Euagrius a Macedonia de Heraclea Lynce* ia parte la sinodul de la Sardica. În 449, un *Quintillus Heracleae* figurează ca reprezentant al arhiepiscopului din Thessalonie la conciliul din Efes. În sfîrșit, în 553, printre chiriarii prezenți la conciliul din Constantinopol se numără un *Benignus episcopus Heracleotanae ciuitatis quae est primae Macedoniae*. Secolul al VI-lea reprezintă, de altă parte, ultima fază de viață organizată a orașului. Ocupată și prădată în două rînduri de goșii lui Theoderich, reclădită pentru scurtă vreme

către jumătatea veacului, Herakleea începează a mai fi pomenită în izvoare după pătrunderea slavilor în Peninsula Balcanică.

Pașunile intitulate: *Les fouilles archéologiques d'Heraclea Lyncestis (1936—1938)* sînt semnate de Dorde Stričević (p. 35—41). Autorul n-a participat el însuși la săpăturile din 1936—1938, conduse de M. Grbic, dar, întrucît asupra acestor trei campanii nu s-au publicat la vreme rapoarte circumstanțiale, încercăm să salvăm de la uitare principalele rezultate ale cercetărilor. Mai curînd decât de o săpătură de suprafață, e vorba de trei sondeaje în puncte diferite ale așezării antice, care au surprins resturi importante dintr-o incintă de epocă Ilirică, precum și mai multe basilici creștine, dintre care una de mari dimensiuni. Săpăturile reluate în 1959 cu mijloace sporite vor avea să verifice și să completeze datele recoltate cu 25 de ani în urmă, degajînd în întregime monumentele amintite și extinzînd explorarea în direcția așezării civile.

În ultimul capitol: *Catalogue des objets antiques d'Heraclee. Plastique en pierre* (p. 43—64), P. Mackić și I. Mikulčić prezintă într-o formă succintă „antichitățile” herakleote păstrate în Muzeul din Bitolia, reorganizat, cum am avut prilejul s-o spun, în 1950. Mai curînd decât de un adevărat catalog muzeal, e vorba de un inventar însoțit de fotografii — nu întotdeauna reușite. Oricum, în așteptarea unei publicații mai complete, descrierea fragmentelor sculpturale și arhitectonice provenite din săpături sau din descoperiri întâmplătoare va aduce servicii cercetătorilor. Cu totul fericită, ideea de a întregi inventarul obiectelor păstrate la Bitolia printr-o listă a pieselor de sigură proveniență locală aflate în muzee din alte orașe: cele mai multe la Skopje ori Beograd, dar și două busturi la British Museum, achiziționate de Leake în cursul unei călătorii din 1839.